

tri dni budeme pohybovať po rozmanitých priestoroch. Bude to iste užitočne strávený čas, aj keď všetky získané poznatky zrejme bezprostredne nevyužijeme – niektoré ale (a každý možno niečo iné) určite. Na základe teraz už mnohoročných skúseností nepochybujem ani o príjemnosti a užitočnosti času stráveného mimo vlastných pracovných hodín v týchto zasadačkovojedáľensko-klubových priestoroch. A ako každý rok, aj teraz má kolokvium ešte ďalší rozmer – šancu pokomunikovať s prítomnými už „štatutárne nie mladými“ účastníkmi kolokvia. Za všetkých spomeniem profesora Horeckého, ktorý každé kolokvium absolvuje vlastne dvakrát – tu, medzi nami, pripravený rozprávať sa či diskutovať o najrozličnejších otázkach (počas spoločných sedení, ale povedzme aj na prechádzke smerom na Zochovu chatu), a druhý raz nad textami príspevkov ako recenzent zborníčka *Varia*. Niet pochyb, že pozornosť venovaná mladej vede je hodna vďaky.

Nazretie do programu kolokvia dost' zreteľne naznačuje, že máme čo robiť .. Začnime teda. Nech sa Vám/nám darí.

Modra–Piesok 27. 11. 1996

Mira Nábělková

Niekoľko poznámok o ritualizovanej reči

Juraj Rusnák

Filozofická fakulta UPJŠ, Prešov

1. Základnou iniciatívou modernej jazykovedy je úsilie definovať fungovanie jazykového kódu. Riešenia vychádzajúce z interpretácie kódu samotného nie sú však vždy postačujúce: pri analýze obsahu komunikátu „*Dnes sa nám ochladilo*“ je dôležité, či odznel z večerných správ o počasí alebo medzi známymi pri cestovaní vo výťahu Rovnako tak pri otázke „*Ako sa máte?*“ očakávame inú odpoveď v ordinácii praktického lekára a inú pri neformálnom rozhovore cestou z práce. Tradične sa takéto jazykové prejavy klasifikujú ako fatické, resp. ako manifestácie tzv. fatickej funkcie jazyka, definovanej ako „...nadväzovacia funkcia, ktorú plnia kontaktové výrazové prostriedky pri stretaní, lúčení, telefonovaní ap.“ (Mistrík a kol., 1993, s. 136), ako funkcia zameraná na kontakt účastníkov komunikácie (Hoffmannová, 1996, s. 191). Často sa uvádza, že tieto kontaktové jazykové prostriedky, pozdravy, konvenčné rečové frázy sú „obsahovo vlastne vyprázdnené“ (Horecký, 1983, s. 68), dokonca že „sú to všetko také zaprášené, ošúchané, prázdne výpovede, ktorými ľudia dávajú najavo iba to, že sú tiež ľudia. A nič iné...“ (Mistrík, 1988, s. 134). Domnievam sa, že spomínané rečové prejavy sú plné dát, pravda, dát o správaní a o kultúrnom, sociálnom a psychologickom pozadí tohto správania. Jazyk je v tomto zmysle používaný v situáciách s výrazne manifestovaným správaním (Hyhlík – Nakonečný, 1977, s. 72). Vysoký stupeň stereotypie jazykových prejavov a fakt, že sa tieto prejavy vyskytujú vo významovo podobných (typických) situáciách ako prostriedok uľahčujúci, resp. odľahčujúci komunikáciu, nás privádzajú k úvahám o tom, že takéto jazykové prejavy sú prejavom ritualizovaného správania. Skôr než o fungovaní fatickej funkcie jazyka by bolo podľa nášho názoru vhodnejšie hovoriť o ritualizovanej komunikácii a o ritualizovanej reči.

2. Najčastejšie je rituál (vnímaný ako rituálna komunikácia) charakterizovaný pravidelnosťou a ustálenosťou formálnej štruktúry, ktorá je definovaná kánonom (historicky formovaným zo zvykov a sociálnych stereotypov), akceptovaná účastníkmi rituálu a manifestovaná performanciou (Gerbner a kol., 1989, 3, s. 467). Ako repliku na otázku „*Ako sa máš?*“ neočakávame v zdvorilostnom pozdrave informácie o osobnom živote osoby, ktorej otázku kladieme, ale všeobecné, neutrálne frázy typu „*Ujde to... – Len tak, pomaly...*“ a pod. (Fixované sociálne stereotypy v takýchto komunikačných situáciách umožňujú zmenu „neutrality“ skôr k negatívnejmu pólu hodnotenia, napr. „*Nestojí to za reč... – Samé problémy... – Nezaškodilo by lepšie...*“ – zatiaľ čo v krajoch s inými zvykmi a sociálnymi stereotypmi je tendencia skôr